

УДК 371.133

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/38-1-29>

Леніна ЗАДОРЖНА-КНЯГНИЦЬКА,

orcid.org/0000-0001-9876-5797

доктор педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри педагогіки та освіти

Маріупольського державного університету

(Маріуполь, Донецька область, Україна) zador_knyag@i.ua

Наталя ХУДОЛЕЙ,

orcid.org/0000-0002-2483-4312

студентка IV курсу факультету іноземних мов

Маріупольського державного університету

(Маріуполь, Донецька область, Україна) rn250791@gmail.com

Юлія ЗАБОЛОТНА,

orcid.org/0000-0002-2011-8474

студентка IV курсу факультету іноземних мов

Маріупольського державного університету

(Маріуполь, Донецька область, Україна) yu.a.zabolotnaya@gmail.com

НАСКРІЗНА ПРОГРАМА ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ (НА ПРИКЛАДІ МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)

У статті схарактеризовано зміст практичної підготовки студентів за освітньою програмою «Початкова освіта». Педагогічна практика розглядається водночас як чинник удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів, як засіб перевірки певного рівня готовності здобувача освіти до педагогічної діяльності та як ланка між теоретичним навчанням і практичною роботою.

Розкрито зміст неперервної педагогічної практики як обов'язкового компоненту освітньо-професійної програми «Початкова освіта» зі спеціалізацією «Англійська / новогрецька мова», що проваджується в Маріупольському державному університеті із 2017 року. Педагогічна практика, що становить 35 кредитів Європейської кредитно-трансферної системи, відіграє вагомий роль у забезпеченні професійної підготовки майбутніх фахівців та сприяє формуванню інтеграції загальних та спеціальних компетентностей, передбачених Стандартом вищої освіти спеціальності 013 «Початкова освіта». Описано етапи неперервної практики майбутніх учителів початкової школи, як-от: пропедевтична навчальна практика у 1–2-х класах початкової школи протягом II семестру; пропедевтична практика у 3–4-х класах протягом III семестру; навчальна практика в літніх оздоровчих таборах або на оздоровчих пришкольніх майданчиках у IV семестрі; навчальна практика у групах продовженого дня протягом V семестру; навчальна практика в початковій школі протягом VI семестру; виробнича практика на робочому місці вчителя початкових класів протягом VII семестру; виробнича практика на робочому місці вчителя англійської / грецької мови в початкових класах протягом VIII семестру. Визначено комплекс загальних (методичні, пізнавальні, практичні) завдань, на вирішення яких спрямовано зазначені вище види практик. Розкрито специфічні завдання пропедевтичних, навчальних та виробничих практик майбутніх учителів початкової школи, що впливають з освітніх цілей та мети професійної підготовки здобувачів освіти протягом навчання в університеті.

Зазначено, що неперервна педагогічна практика передбачає застосування різномірного (поточний і підсумковий) контролю діяльності практикантів. Описано зміст поточного й підсумкового контролю за практичною діяльністю студентів на кожному етапі практичної підготовки.

***Ключові слова:** неперервна практика, вчитель початкової школи, початкова освіта, практична підготовка, професійна освіта.*

Lenina ZADOROZHNA-KNYAGNITSKA,

orcid.org/0000-0001-9876-5797

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Head of the Department of Pedagogy and Education

Mariupol State University

(Mariupol, Donetsk region, Ukraine) zador_knyag@i.ua

Natalia HUDOLEY,
 orcid.org/0000-0002-2483-4312
 4th year Student at the Faculty of Foreign Languages
 Mariupol State University
 (Mariupol, Donetsk region, Ukraine) rn250791@gmail.com

Julia ZABOLOTNA,
 orcid.org/0000-0002-2011-8474
 4th year Student at the Faculty of Foreign Languages
 Mariupol State University
 (Mariupol, Donetsk region, Ukraine) yu.a.zabolotnaya@gmail.com

A COMPLETE PROGRAM FOR THE PRACTICAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS (ON THE EXAMPLE OF MARIUPOL STATE UNIVERSITY)

The article describes the content of practical training of students in the educational program Primary Education. Pedagogical practice is considered by scientists both as a factor in improving the professional training of future teachers, as a means of testing a certain level of students' readiness for teaching and as a link between theoretical training and practical activities.

The article reveals the content of continuous pedagogical practice as a mandatory component of the educational and professional program "Primary Education" with a specialization in "English / Greek". This educational program has been operating at Mariupol State University since 2017. The pedagogical practice, which amounts to 35 ECTS credits, plays an important role in providing professional training for future specialists. This practice contributes to the formation of future teachers of integrated general and special competencies provided for by the Standard of Higher Education in specialty 013 "Primary Education". The stages of continuous practice of future primary school teachers are as follows: propaedeutic teaching practice in grades 1–2 of primary school during the second semester; propaedeutic practice in 3–4 grades during the third semester; educational practice in summer health camps or on health school playgrounds in the IV semester; internship in extended day groups during the V semester; educational practice in primary school during the VI semester; internship at the workplace of a primary school teacher during the seventh semester; internship in the workplace of an English / Greek teacher in primary school during the VIII semester. A set of general (methodical, cognitive, practical) tasks that will perform the above types of practices is defined. The specific tasks of propaedeutic, educational and industrial practices of future primary school teachers, arising from the educational goals and objectives of professional training of students during their studies at the university, are revealed.

Continuous pedagogical practice involves the use of multilevel (current and final) control of trainees. The content of current and final control over the practical activities of students at each stage of practical training is described.

Key words: continuous practice, primary school teacher, primary education, practical training, vocational education.

Постановка проблеми. Педагогічна практика в системі неперервної педагогічної освіти є компонентом професійної підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності на посаді вчителя початкової школи та являє собою вид практичної діяльності бакалаврів у межах організації та здійснення освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, зокрема й виконання широкого кола завдань із педагогічної роботи, аналіз ефективності нових підходів і освітніх технологій у контексті реалізації Концепції Нової української школи.

Значущість вирішення проблеми практичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи зумовлюється нині й вимогами Стандарту вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 357 від 23 квітня 2021 р. Чинним Стандартом чітко визначено кількість кредитів, відведених на практичну підго-

товку здобувачів освіти, що становить не менше 15% від загального їх обсягу (Про затвердження стандарту вищої освіти, 2021).

Зазначене вище актуалізує проблему розроблення наскрізної програми практичної підготовки здобувачів вищої освіти, що враховувала б усі аспекти професійної діяльності вчителя початкової школи на кожному з етапів професійної підготовки.

Аналіз досліджень. Проблему організації практичної підготовки фахівців у закладах вищої освіти досліджували Л. Аврамчук, М. Аузіна, О. Блінова, І. Котик, Р. Попелюшко й інші. Питання впливу практики на формування особистості педагога висвітлені у працях Е. Гришина, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, Л. Спіріна й інші. Значущість педагогічної практики, підвищення її ролі у професійній підготовці педагогічних кадрів у сучасних умовах обґрунтовують у своїх працях Ю. Васін, Н. Загрязкіна, О. Соколова, О. Козарик, О. Іванова й інші. Проблеми організації та

проведення педагогічної практики проаналізовано в дослідженнях С. Гончаренка, І. Гриньової, І. Дікун, Г. Коджаспірової, В. Лозавої, В. Євдокимова, Т. Троцько, В. Чепікова й інших.

Педагогічна практика розглядається науковцями водночас як чинник удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів, як засіб перевірки рівня готовності здобувача освіти до педагогічної діяльності, як сполучна ланка між теоретичним навчанням і практичною роботою, оскільки під час педагогічної практики не тільки відбувається перевірка професійної підготовки здобувача освіти, але й створюються широкі можливості для забезпечення творчого потенціалу особистості майбутнього вчителя (Шулдик, 2000).

Мета статті – розкриття етапів та змісту неперервної практики майбутніх учителів початкової школи на прикладі Маріупольського державного університету.

Виклад основного матеріалу. Освітньо-професійної програми «Початкова освіта» зі спеціалізацією «Англійська / грецька мова» упроваджується в Маріупольському державному університеті із 2017 р. Мета освітньої програми – підготовка високопрофесійних компетентних педагогічних працівників для закладів початкової освіти, здатних до розв'язання складних спеціалізованих завдань розвитку, навчання та виховання дітей молодшого шкільного віку із застосуванням теорії і методики початкової освіти в невизначених умовах; до самореалізації у професійній і громадській діяльності; до саморозвитку й самовдосконалення на засадах інтеграції національних, європейських і світових культурних цінностей та досягнень у галузі початкової освіти.

Реалізація цілей зазначеної освітньо-професійної програми здійснюється за допомогою набуття здобувачами професійної суб'єктності у сферах:

- планування і реалізації ефективної професійної діяльності в умовах реалізації Концепції Нової української школи;
- забезпечення якості освітніх послуг й ефективної організації освітнього процесу;
- міжособистісного спілкування (взаємодія з учнями, педагогічним колективом, батьками учнів, громадськістю, партнерами школи, стейкхолдерами);
- особистісного розвитку вчителя початкової школи як професіонала, патріота, інноватора.

Освітня програма є особливою, оскільки передбачає динамічне, інтегративне, інтерактивне навчання в межах аудиторної та позааудиторної роботи за активної участі стейкхолдерів; опанування актуальних дисциплін, що є фундаментом для ефектив-

ної освітньої діяльності; опанування професійних умінь і навичок у межах навчальних та виробничих практик; максимальне врахування регіональних особливостей освітнього поля Маріуполя та району (Освітньо-професійна програма, 2020).

Вагому роль у забезпеченні професійної підготовки майбутніх фахівців за вищеприписаною освітньо-професійною програмою відіграє неперервна педагогічна практика, організацію якої регламентують «Положення про проведення практик здобувачів вищої освіти Маріупольського державного університету» (далі – МДУ), розроблені на підставі Закону України «Про вищу освіту», наказу Міністерства освіти України «Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України», інших нормативно-правових актів України, Статуту МДУ, Положення про організацію освітнього процесу у МДУ, інших локальних нормативних актів Маріупольського державного університету (Наскрізна програма практичної підготовки, 2019).

Змістом освітньої програми «Початкова освіта» за першим (бакалаврським) рівнем передбачено практичну підготовку студентів у межах 35 кредитів Європейської кредитно-трансферної системи, що сприяє формуванню таких компетентностей, передбачених Стандартом вищої освіти за спеціальністю «Початкова освіта»:

- інтегральна компетентність (здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання початкової освіти з розумінням відповідальності за свої дії);
- загальні компетентності (здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт; здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми; здатність діяти соціально відповідально і свідомо; здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів));
- спеціальні (фахові) компетентності (здатність до інтеграції та реалізації предметних знань як основи змісту освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти; здатність управляти власними емоційними станами, налагоджувати конструктивну та партнерську взаємодію з учасниками освітнього процесу, формувати мотивацію здобувачів початкової освіти до навчання, організувати їхню пізнавальну діяльність; здатність до організації освітнього процесу в початковій школі з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів, розвитку в них критичного мислення та формування ціннісних орієнтацій; здатність до моделювання змісту відповідно до очікуваних результатів навчання, добору оптимальних форм, методів, технологій

та засобів формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у процесі вивчення освітніх галузей Державного стандарту початкової освіти; здатність до різних видів оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової освіти на засадах компетентнісного підходу; здатність до професійно-педагогічної діяльності в інклюзивному середовищі з різними категоріями дітей з особливими освітніми потребами; здатність доносити до фахівців і нефахівців інформацію, ідеї, проблеми, рішення, власний досвід, аргументувати їх на засадах партнерської взаємодії в умовах початкової школи) (Стандарт вищої освіти України, 2021).

Зазначені компетентності формуються та розвиваються в межах кожного з етапів навчальних та виробничих практик, а саме:

- пропедевтична навчальна практика в 1–2-х класах початкової школи протягом II семестру (7 кредитів);
- пропедевтична практика у 3–4-х класах протягом III семестру (6 кредитів);
- навчальна практика в літніх оздоровчих таборах або на оздоровчих пришкольних майданчиках у IV семестрі (3 кредити);
- навчальна практика у групах продовженого дня протягом V семестру (3 кредити);
- навчальна практика у початковій школі протягом VI семестру (4 кредити);
- виробнича практика на робочому місці вчителя початкових класів протягом VII семестру (7 кредитів);
- виробнича практика на робочому місці вчителя англійської / новогрецької мови в початкових класах протягом VIII семестру (5 кредитів).

Зазначені види практики виконують комплекс таких завдань:

- 1) методичних (вивчення організації освітнього процесу в закладах початкової освіти та вимог до оформлення відповідної документації; вивчення й узагальнення досвіду педагогічної діяльності вчителя початкової школи; практична підготовка до самостійної роботи як учителя початкової школи та вчителя англійської (новогрецької) мови в початковій школі; надання допомоги закладам освіти в розвитку матеріально-технічної бази);
- 2) пізнавальних (вивчення напряму діяльності закладу освіти, його завдань і функцій; ознайомлення із сучасними методами, формами та засобами навчання в галузі майбутньої професії, з досвідом роботи фахівців за спеціальністю; збір емпіричних матеріалів для виконання курсової роботи);
- 3) практичних (закріплення у виробничих умовах теоретичних знань, що були здобуті

під час вивчення фахових дисциплін у процесі навчання; поглиблення і закріплення теоретичних знань із педагогіки, психології, методик початкового навчання; опанування сучасних освітніх технологій; набуття практичних навичок і освоєння передового педагогічного досвіду, навичок планування, організації та корегування освітнього процесу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей, їхніх освітніх потреб; закріплення вміння аналізу освітнього процесу).

Водночас кожний із зазначених вище видів практики виконує свої специфічні завдання. Зокрема, пропедевтична практика передбачає ознайомлення майбутніх учителів з особливостями організації освітнього процесу в початковій школі повного дня, здійснення спостереження за його перебігом; розвиток уміння аналізу уроків, навчальних занять, виховних заходів; стимулювання стійкого інтересу до професії вчителя, потреби в педагогічній самоосвіті; формування професійно значущих якостей особистості вчителя початкової школи; сприяння виробленню оптимістичної професійної позиції та прагненню до професійного самовдосконалення й розвитку професійної компетентності.

Літня практика в оздоровчих таборах або на пришкольних дитячих майданчиках передбачає закріплення, розширення та поглиблення педагогічних знань, здобутих у період теоретичного навчання, з організації виховної роботи з дітьми в літніх умовах; формування умінь з організації дитячого колективу, навичок спілкування з різними віковими групами дітей, уміння знаходити індивідуальний підхід до них та планувати роботу, педагогічно осмислювати й аналізувати досвід своєї педагогічної діяльності; організації корисного відпочинку і дозвілля дітей та зміцнення їхнього здоров'я; розвиток трудових, гігієнічних, туристичних навичок дітей, навичок поведінки в колективі, відповідального і творчого ставлення до педагогічної діяльності.

Зміст навчальної практики в початковій школі передбачає ознайомлення з особливостями професійної діяльності конкретного вчителя початкових класів, з його методичними розробками та дидактичними матеріалами; подальший розвиток уміння вести педагогічні спостереження на уроці та робити його аналіз; опанування здобувачами вищої освіти методів, прийомів і засобів проведення уроків, занять, а також навичок керівництва пізнавальною діяльністю школярів відповідно до їхніх вікових та індивідуальних особливостей; засвоєння прийомів використання наочних посібників та технічних засобів у межах освітнього процесу.

Завданнями виробничої практики є вдосконалення педагогічних умінь, розвиток творчого підходу до вибору типу, структури уроків і методів навчання, нестандартного вирішення педагогічних проблем; формування здатності до вивчення, узагальнення і застосування передового педагогічного досвіду; подальший розвиток інтересу і прагнення до науково-дослідної роботи в галузі навчання і виховання школярів. Під час цієї педагогічної практики здобувачі вищої освіти повинні опанувати такі вміння та навички: діагностування та проєктування навчання і виховання з урахуванням особливостей учня та колективу класу загалом; визначення конкретних освітніх завдань, виходячи із загальної мети національного виховання та беручи до уваги вікові, індивідуально-типологічні відмінності учнів і соціально-психологічні особливості колективу; здійснення перспективного та поточного планування педагогічної діяльності; забезпечення раціонального керівництва освітньою діяльністю учнів (ставити і вирішувати освітні завдання, обґрунтовано обирати і застосовувати організаційні форми і методи навчання, використовувати різноманітні засоби навчання, встановлювати міжпредметні зв'язки, підвищувати ефективність контролю знань учнів тощо); проведення виховної роботи з учнями і спрямування процесу виховання на формування в молодших школярів національної свідомості, рис і якостей громадянина суверенної держави.

Близькою до зазначеної вище є виробнича практика зі спеціалізації (англійська / грецька мова), яка, проте, відображає специфіку професійної діяльності вчителя англійської або грецької мови а початковій школі й вимагає від майбутнього фахівця застосування теоретичних знань із методики викладання англійської (грецької) мови в початковій школі на практиці; забезпечує подальший розвиток навичок спостереження й аналізу освітньої роботи; передбачає формування вмінь проводити уроки різного типу із застосуванням різноманітним методів, що активізують пізнавальну діяльність учнів, а також проводити позаурочну роботу зі спеціалізації; ознайомлення з особливостями здійснення позакласної роботи із предмета спеціалізації; вивчення сучасного стану освітньої роботи в різних типах шкіл, закріплення інтересу до педагогічної професії.

Неперервна педагогічна практика передбачає застосування різнорівневого (поточний і підсумковий) контролю діяльності практикантів. Так, завданням поточного контролю є перевірка виконання здобувачем вищої освіти поточних завдань практики, здатності використовувати набуті протягом теоретичної підготовки знання в конкретній ситуації в межах завдань практики в ролі помічника класного керівника, розроблення й використання форм та методів виховної роботи в закладах загальної середньої освіти. Об'єктами такого контролю є: виконані здобувачами вищої освіти завдання із практики, представлені у відповідних письмових матеріалах; процес аналітико-діагностичної діяльності здобувача вищої освіти; дотримання здобувачем вищої освіти вимог щодо структури, змісту, оформлення, графіка виконання, подання на перевірку та захисту звіту з педагогічної практики.

Завданням підсумкового контролю є перевірка результатів проходження здобувачами вищої освіти педагогічної практики, систематизація й узагальнення набутих знань, умінь і навичок. Об'єктами підсумкового контролю є: звітні матеріали з педагогічної практики; презентація здобувачем вищої освіти результатів педагогічної практики, доповідь про апробацію здійсненої розробки виховного заходу на практиці, здатність обґрунтовувати й обстоювати свою думку, відповідати на запитання.

Висновки. Отже, неперервна педагогічна практика бакалаврів є невід'ємною складовою частиною освітньо-професійної програми підготовки фахівців і спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих здобувачами вищої освіти за час навчання, набуття й удосконалення практичних навичок і умінь, визначених освітньою програмою підготовки фахівців напряму 01 «Освіта», спеціальності 013 «Початкова освіта»; способом вивчення освітнього процесу в початковій школі на основі безпосередньої участі в ньому; сполучною ланкою між теоретичним навчанням здобувача вищої освіти і його майбутньою самостійною професійною діяльністю на посаді вчителя початкової школи; засобом розвитку творчої активності й саморозвитку майбутнього педагога, формування в нього професійно значущих якостей і готовності до інноваційної педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Задорожна-Княгницька Л. Наскрізна програма практичної підготовки бакалаврів за напрямом підготовки 01 «Освіта», спеціальністю 013 «Початкова освіта». Маріуполь : МДУ, 2019. 26 с.
2. Освітньо-професійна програма 013 «Початкова освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: http://mdu.in.ua/Ucheb/OPP/bak-2020-2021/opp_pochatkova_osvita_2020-2021_bak.pdf.

3. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 013 «Початкова освіта» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : наказ МОН № 357 від 23 березня 2021 р. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/81966/.

4. Шулдик Г., Шулдик В. Педагогічна практика : навчальний посібник для студентів педагогічних вищих навчальних закладів. Київ : Науковий світ, 2000. 143 с.

REFERENCES

1. Naskrizna prohrama praktychnoi pidhotovky bakalavriv za napriamom pidhotovky 01 Osvita, spetsialnistiu 013 Pochatkova osvita [End-to-end program of practical training of bachelors in the field of training 01 Education, specialty 013 Primary education] / uklad: L. V. Zadorozhna-Kniahnytska Mariupol: MDU, 2019. 26 p. [in Ukrainian].

2. Osvitno-profesiina prohrama 013 Pochatkova osvita dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity [Educational and professional program 013 Primary education for the first (bachelor's) level of higher education]. URL: http://mdu.in.ua/Ucheb/OPP/bak-2020-2021/opp_pochatkova_osvita_2020-2021_bak.pdf [in Ukrainian].

3. Pro zatverdzhennia standartu vyshchoi osvity za spetsialnistiu 013 "Pochatkova osvita" dlia pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity. Nakaz MON №357 vid 23.03.2021 roku [About the statement of the standard of higher education on a specialty 013 "Primary education" for the first (bachelor's) level of higher education. Order of the Ministry of Education and Science № 357 dated March 23, 2021]. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/81966/ [in Ukrainian].

4. Shuldyk H. O., Shuldyk V. I. Pedahohichna praktyka: Navchalnyi posibnyk dlia studentiv pedahohichnykh vyshchykh navchalnykh zakladiv [Pedagogical practice: Textbook for students of pedagogical higher educational institutions]. K.: Scientific world, 2000. 143 p. [in Ukrainian].